

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2025.2.03>  
CZU: 37.014/.5/.016:371.2(478+477)

## INCLUZIUNEA COPIILOR MIGRANȚI ÎN EDUCAȚIE: EVALUAREA UNUI SISTEM ÎNTRE VOINȚĂ NORMATIVĂ ȘI REALITĂȚI LOCALE

Violeta BULAT,

doctorandă, Școala Doctorală „Științele Educației”,  
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, RM

ORCID: 0000-0002-6261-445X

E-mail: violeta\_bulat@yahoo.com

**Rezumat.** *Articolul analizează coerența și eficiența intervențiilor educaționale orientate spre incluziunea copiilor migranți în Republica Moldova, avansând ipoteza că absența unui cadru metodologic unitar de evaluare generează fragmentare și ineficiență în implementarea acestora. Deși cadrul legislativ național – reprezentat de Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor și Codul Educației –, oferă premise favorabile, aplicarea lor la nivel local este adesea inegală și insuficient adaptată realităților din teren. Cercetarea se concentrează pe patru dimensiuni strategice: alinierea politicilor educaționale cu nevoile migranților, disponibilitatea programelor de sprijin lingvistic și extracurricular, funcționalitatea mecanismelor instituționale de monitorizare și potențialul integrării evaluării participative în instituțiile de învățământ. Constatările indică faptul că, deși reglementările centralizate, totuși, intervențiile educaționale destinate migranților rămân sporadice, insuficient coordonate și rareori bazate pe o evaluare riguroasă a nevoilor beneficiarilor. Programele de predare a limbii române sunt limitate, serviciile psihopedagogice sunt subdezvoltate, iar datele privind parcursul educațional al elevilor migranți nu sunt sistematizate sau utilizate strategic în planificarea educațională. Articolul argumentează necesitatea instituirii unui cadru metodologic național de evaluare a incluziunii educaționale a copiilor migranți, care să îmbine indicatori cuantificabili ai integrării, instrumente participative de feedback, formare continuă a cadrelor didactice și mecanisme funcționale de cooperare interinstituțională. Un astfel de demers ar permite trecerea de la intervenții reactive la o strategie durabilă, coerentă cu obiectivele Agendei 2030 (SDG 4), standardele UNESCO privind educația incluzivă și orientările IOM privind guvernanta migrației.*

**Cuvinte-cheie:** *incluziune educațională, migrație, evaluarea proiectelor, politici educaționale, cadru metodologic, evaluare participativă.*

### INCLUSION OF MIGRANT CHILDREN IN EDUCATION: ASSESSING A SYSTEM BETWEEN NORMATIVE INTENT AND LOCAL REALITIES

**Abstract.** *This article examines the coherence and effectiveness of educational interventions aimed at the inclusion of migrant children in the Republic of Moldova, based on the hypothesis that the absence of a unified methodological evaluation framework leads to fragmentation and inefficiency in their implementation. Although the national legislative framework – represented by Law No. 274/2011 on the integration of foreigners and the Education Code –, provides favorable premises, its application at the local level is often uneven and poorly adapted to on-the-ground realities. The research focuses on four strategic dimensions: the alignment of education policies with migrant needs, the availability of linguistic and extracurricular support programs, the functionality of institutional monitoring mechanisms, and the potential for integrating participatory evaluation practices in schools. Findings indicate that, despite centralized regulatory efforts, educational interventions targeting migrant children remain sporadic, insufficiently coordinated and rarely grounded in rigorous needs assessments. Romanian language instruction programs are limited, psycho-pedagogical services are underdeveloped and data on migrant students' educational progress are neither systematized nor strategically used in educational planning. The article argues for the establishment of a national methodological framework*

*for evaluating the educational inclusion of migrant children, which should combine measurable integration indicators, participatory feedback tools, continuous teacher training and functional mechanisms for inter-institutional cooperation. Such an approach would enable a shift from reactive interventions to a sustainable strategy aligned with the objectives of the 2030 Agenda (SDG 4), UNESCO's inclusive education principles, and IOM's migration governance guidelines.*

**Keywords:** *educational inclusion, migration, project evaluation, education policy, methodological framework, participatory evaluation.*

**Introducere.** În ultimii ani Republica Moldova s-a confrunt cu o schimbare a peisajului demografic și educațional, determinată în mare parte de criza umanitară declanșată de conflictul militar din Ucraina. Peste 1,4 milioane de cetățeni ucraineni au intrat pe teritoriul Republicii Moldova după februarie 2022, iar în prezent, peste 116.000 dintre aceștia se află în Republica Moldova, aproape jumătate fiind copii [12]. În acest context, sistemul educațional s-a aflat în fața unui test fără precedent, fiind nevoit să asigure incluziunea rapidă și eficientă a copiilor migranți și refugiați într-o infrastructură deja marcată de multiple provocări. Deși legislația națională – precum Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor [19] și Codul Educației [6] –, consfințesc dreptul egal la educație pentru toți copiii, indiferent de statutul lor juridic, implementarea acestor prevederi la nivel local rămâne inegală și adesea formală. Accesul efectiv la educație pentru copiii migranți este obstrucționat de factori precum barierele lingvistice, insuficiența personalului didactic calificat, lipsa infrastructurii adaptate, recunoașterea anevoioasă a studiilor anterioare și accesul limitat la servicii psihoeducaționale [22; 27]. Aceste provocări sunt similare cu cele documentate de I. Duca în analiza sistemului de educație incluzivă din Republica Moldova, unde este subliniat caracterul fragmentar al politicilor publice în raport cu nevoile reale ale elevilor vulnerabili [9]. În perspectivă comparativă, C. Cucuș atrage atenția asupra faptului că în lipsa unor intervenții pedagogice interculturale bine definite, sistemele educaționale tind să reproducă excluderea în forme subtile, dar persistente [8]. În același timp, reformele aflate în derulare, precum reorganizarea sistemului de asistență socială (RESTART) și digitalizarea serviciilor publice, deși necesare, riscă să omită nevoile specifice ale copiilor migranți, în lipsa unor mecanisme clare de evaluare și monitorizare a incluziunii educaționale. Mai mult, datele statistice rămân fragmentate între instituții, fără a oferi o imagine unificată asupra parcursului educațional al acestui grup vulnerabil [17]. A. Gremalschi subliniază că lipsa unei arhi-

tecturi instituționale coerente în ceea ce privește educația incluzivă generează dezechilibre regionale și abordări adesea contradictorii la nivelul școlilor și autorităților locale [13]. În aceste condiții, cercetarea de față își propune să analizeze coerența și eficiența intervențiilor educaționale destinate copiilor migranți, în perspectiva unei lipse sistemice a unui cadru metodologic unitar de evaluare. Cercetarea se axează pe: (1) examinarea gradului de aliniere între politicile educaționale și realitățile migraționale; (2) identificarea mecanismelor de sprijin existente și a lacunelor acestora; (3) evaluarea rolului structurilor de monitorizare și a actorilor locali; (4) explorarea oportunităților oferite de modelele de evaluare participativă aplicate în școli.

Pornind de la analiza raportului de evaluare a nevoilor migranților realizat pentru People in Need [22] și coroborând cu datele oferite de Organizația Internațională pentru Migrație [17], OECD [21] și UNICEF [26], articolul propune o reflecție critică asupra modului în care Republica Moldova poate evolua de la intervenții punctuale, dictate de contextul de criză, către o strategie durabilă de incluziune educațională, fundamentată pe principii de echitate, participare și responsabilitate instituțională.

**Date și metode.** Cercetarea adoptă un design de tip calitativ interpretativ, fundamentat pe logica constructivistă a investigării sociale, ce vizează înțelegerea contextualizată a proceselor de integrare educațională a copiilor migranți. Alegerea acestei abordări se justifică prin specificul complex, dinamic și situat al fenomenului analizat, precum și prin necesitatea de a accesa perspectivele actorilor implicați – de la decidenți și profesori, la părinți și copii. În acord cu literatura metodologică regională, un asemenea demers este adecvat mai ales în contexte educaționale instabile, în care abordările cantitative riscă să subestimeze dimensiunile simbolice, relaționale și instituționale ale incluziunii [7], [9].

Demersul empiric se bazează pe raportul de evaluare a nevoilor migranților, realizat în anul 2024, pentru organizația internațională non-guvernamentală People in Need [22]. Raportul, elaborat

în urma unei cercetări de teren desfășurate în trei regiuni ale Republicii Moldova (Chișinău, Bălți și Cahul), constituie o sursă complexă de date, rezultate din aplicarea unei metodologii mixte:

- **Interviuri semi-structurate** cu cadre didactice, directori de instituții școlare, funcționari publici responsabili de domeniul educație;
- **Chestionare structurate** aplicate în rândul populației migrante;
- **Analiza documentară** a legislației, politicilor publice și a strategiilor educaționale.

Pentru consolidarea validității rezultatelor și ancorarea analizei într-un cadru teoretico-comparativ mai larg, cercetarea a fost completată cu:

- **Date statistice** puse la dispoziție de Inspectoratul General pentru Migrație [12], Ministerul Educației și Cercetării și platforma UNHCR [25];
- **Rapoarte internaționale de referință**, precum:
  - *Global Education Monitoring Report* – UNESCO [24];
  - *PISA 2022 Results* – OECD [21];
  - *Inclusion through Education Reports* – UNICEF [27];
  - *Migration Governance Indicators – Moldova* – IOM [16], [17];
  - *Access to Education for Refugee Children* – UNHCR [25].
- **Analiza cadrului normativ:** Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor [19], Codul Educației al Republicii Moldova [6], Programul național de gestionare a migrației pentru perioada 2022–2025 [14] și Hotărârea Guvernului nr. 115/2023 privind cursurile de limba română pentru străini [15].

Dimensiunea calitativă a cercetării a permis surprinderea discontinuităților între discursul politic, practica școlară și experiența directă a beneficiarilor, o chestiune frecvent subliniată și în literatura de specialitate din România și Republica Moldova [8], [13]. În acest sens, metoda triangulării a fost utilizată nu doar pentru validarea datelor, ci și pentru revelarea perspectivelor divergente între nivelurile decizionale și cel de implementare. Cercetarea a fost focalizată pe nivelul local de implementare a politicilor educaționale destinate copiilor migranți, cu precădere în zonele urbane și semiurbane ale Republicii Moldova, unde presiunea migrațională este mai accentuată, iar tensiunile dintre cadrul normativ și practicile instituționale sunt mai vizibile. În același timp, demersul analitic a fost ghi-

dat de literatura de specialitate care susține necesitatea contextualizării cercetării educaționale în funcție de diversitatea culturală și de provocările sociale emergente specifice fiecărui spațiu [3], [7]. Printre limitele identificate ale demersului se numără: inexistența unor baze de date consolidate privind integrarea educațională a copiilor migranți; dificultatea de a urmări longitudinal parcursul educațional al elevilor înrolați simultan în sistemele din Ucraina și Republica Moldova; gradul variabil de implicare instituțională și diferențele semnificative între raioane, care afectează comparabilitatea interregională.

**Constatări.** Republica Moldova dispune de un cadru legislativ favorabil incluziunii educaționale a copiilor migranți. Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor consacră dreptul la educație al copiilor apatrizi și al cetățenilor străini, în timp ce Codul Educației prevede principiul accesului universal, nediscriminatoriu și echitabil la învățământul general [6], [19]. În paralel, documentele internaționale asumate de Republica Moldova – inclusiv Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă și Convenția ONU privind Drepturile Copilului – întăresc obligația de a asigura educația incluzivă pentru toți copiii, indiferent de statutul lor juridic [24]. Cu toate acestea, datele de teren și analiza calitativă relevă un decalaj între discursul legislativ și implementarea concretă, așa cum a fost evidențiat și în studiile A. Gremalschi [13] și I. Duca [9], semnalizând lipsa de coerență între politicile educaționale și capacitatea sistemică a școlilor de a le operaționaliza în practică. De exemplu, în regiunea Găgăuzia, doar 20 din cele 49 de școli dispun de centre de resurse pentru educație incluzivă, iar o singură instituție preșcolară este complet adaptată pentru integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale [22, p. 27]. Această discrepanță structurală reflectă un dezechilibru între formularea politicilor și capacitatea administrativă a autorităților locale de a le transpune în practici educaționale concrete. Conceptul de „*policy–practice gap*”, elaborat de Ball [2] și dezvoltat ulterior de Arnot și Pinson [1], descrie tocmai această ruptură dintre formularea politicilor educaționale și mecanismele de aplicare la nivel de sistem. Lipsa unor mecanisme administrative clare privind înmatricularea și echivalarea studiilor pentru copiii migranți – cu variații semnificative între instituțiile urbane și rurale – subliniază caracterul fragmentar al implementării.

Astfel de constatări susțin ipoteza unei disfuncționalități sistemice ce subminează potențialul real de incluziune educațională și perpetuează forme subtile de excludere. Un prim indicator al acestei incoerențe este reprezentat de lipsa unor mecanisme administrative privind înscrierea și echivalarea studiilor pentru copiii migranți. Deși cadrul legal permite școlarizarea/înmatricularea chiar și în absența documentelor complete, aplicarea acestei prevederi este inegală: în unele instituții (în special din centrele urbane) se adoptă soluții flexibile, în timp ce în altele accesul este condiționat de prezentarea unui dosar complet, ceea ce exclude indirect copiii din procesul educațional. Aceste discrepanțe sunt agravate de faptul că școlile nu beneficiază de ghiduri metodologice oficiale, ceea ce determină o aplicare arbitrară și adesea reticentă a politicilor de incluziune. Datele raportului de evaluare a nevoilor migranților confirmă existența unor discontinuități semnificative în aplicarea politicilor educaționale destinate copiilor migranți. Astfel, la nivel lingvistic, problema se acutizează: datele arată că 88,81% dintre copiii refugiați ucraineni înmatriculați în anul școlar 2023–2024 frecventează școli cu predare în limba rusă, nu ca urmare a unei alegeri informate, ci din lipsa unor opțiuni de integrare în limba română [22]. În Cahul, spre exemplu, până în anul 2024 nu exista nici un liceu care să ofere educație în limba rusă, în ciuda unei prezențe ridicate a refugiaților. În plus, nu există școli cu predare în limba ucraineană, iar copiii sunt constrânși să navigheze între limba rusă, limba română și platforme online ale Ministerului Educației din Ucraina, ceea ce generează presiuni cognitive și afective semnificative. Integrarea educațională este și mai dificilă pentru copiii din comunitățile rome, care adesea nu dispun de acte de identitate valide. Potrivit datelor UNHCR, aproximativ 45% dintre refugiații romi trăiesc în centre de plasament, iar accesul lor la servicii, inclusiv la educație, este adesea restricționat pe criterii etnice. În pofida cunoașterii acestei probleme de către autorități, măsurile eficiente întârzie să apară. Pentru adolescenții cu vârste între 15 și 17 ani, accesul la licee sau școli profesionale este limitat de lipsa burselor, a locurilor de cazare sau a sprijinului psihopedagogic. Mulți sunt nevoiți să întrerupă studiile pentru a lucra sau chiar iau în considerare emigrarea ca opțiune de supraviețuire. De asemenea, datele indică faptul că instituțiile de învățământ nu sunt pregătite infrastructural pentru integrarea

copiilor cu dizabilități – în 2021, doar 14,2% dintre instituțiile educaționale erau adaptate cerințelor persoanelor cu dizabilități, departe de ținta de 90% stabilită pentru 2030 [24].

La nivel procedural, se constată și alte curențe: de exemplu, înscrierea în Sistemul Informațional de Management Educațional (SIME) este esențială pentru ca școlile să poată primi finanțare pentru fiecare elev. Totuși, nu toate școlile înregistrează corect copiii migranți, ceea ce afectează direct finanțarea și vizibilitatea acestui grup în politicile educaționale. La nivel strategic, planurile educaționale locale nu includ măsuri specifice pentru integrarea educațională a migranților, iar în documentele de politici, migrația este tratată ca o circumstanță temporară, nu ca o dimensiune structurală a realității sociale și educaționale. Programul Național de Management al Migrației 2022–2025 face doar referiri generale la integrarea socială, fără a propune instrumente concrete de sprijin educațional sau indicatori de monitorizare [14].

Această lipsă de integrare sistemică este reflectată și în evaluările internaționale. Indicatorii de Guvernanță în Domeniul Migrației ai Organizației Internaționale pentru Migrație poziționează Republica Moldova într-o etapă incipientă a dezvoltării capacităților administrative necesare pentru gestionarea coerentă a migrației în domenii esențiale precum educația și protecția socială [16]. Rapoartele UNICEF [26] și UNHCR [25] evidențiază, la rândul lor, absența unor mecanisme funcționale de cooperare interinstituțională între actorii relevanți: Ministerul Educației și Cercetării, Inspectoratul General pentru Migrație, autoritățile locale și organizațiile neguvernamentale implicate în sprijinirea incluziunii migranților. Mai mult, sistemul de colectare și analiză a datelor educaționale nu este adaptat pentru a reflecta prezența și parcursul copiilor migranți. Datele statistice sunt fragmentate, necorelate între instituții și rareori dezagregate în funcție de statutul de migrație, limba vorbită sau forma de școlarizare. În lipsa acestor date, politicile educaționale nu pot fi bazate pe evidențe, iar intervențiile rămân generale [4]. În context, cadrele didactice nu beneficiază de formare profesională specifică în lucrul cu elevii migranți, iar conceptele de diversitate culturală și incluziune sunt rareori abordate în programele de dezvoltare profesională continuă. Astfel, chiar și în prezența unei voințe instituționale, școlile nu dispun de resursele cognitive și pedagogice necesare pentru a susține o integrare autentică.



Una dintre cele mai semnificative lacune este inexistența unui program național coerent de predare a limbii române ca limbă non-maternă, deși integrarea lingvistică este recunoscută în literatura de specialitate drept o condiție esențială a incluziunii școlare [3; 11; 5]. În pofida adoptării Hotărârii Guvernului nr. 115/2023, care prevede cursuri gratuite de limba română pentru străini, aceste cursuri nu sunt organizate sistematic în școli, iar responsabilitatea este deseori transferată către ONG-uri sau administrația locală, fără standarde curriculare sau resurse dedicate. Literatura internațională evidențiază în mod constant rolul fundamental al sprijinului lingvistic în facilitarea procesului de integrare școlară a elevilor migranți, acesta constituind un factor esențial în reducerea barierelor educaționale și culturale [18; 5].

În același sens, cercetările realizate în Republica Moldova subliniază absența unor politici coerente privind predarea limbii române ca limbă non-maternă, în ciuda necesității evidente de a oferi acest sprijin într-un context educațional tot mai divers [5]. În paralel, lipsa cadrelor didactice formate pentru a lucra în medii lingvistice și culturale eterogene constituie un obstacol major în realizarea unei incluziuni reale. Această carență este agravată de caracterul sporadic al programelor de formare profesională. Potrivit datelor oferite de IOM, doar 35 de instituții de învățământ au beneficiat, până în 2023, de instruirii privind incluziunea migranților, iar aceste intervenții nu au fost însoțite de evaluări de impact sau de strategii de scalare instituțională [17]. În sprijinul acestei realități, raportul de evaluare a nevoilor migranților indică faptul că doar două din cele cincisprezece instituții analizate oferă sprijin lingvistic structurat, în timp ce majoritatea elevilor refugiați ucraineni – 88,81% – au fost înmatriculați în instituții cu predare în limba rusă, fapt ce reflectă lipsa opțiunilor de integrare lingvistică graduală în limba română și perpetuează un model de segregare educațională de facto [22, p. 11].

Pe lângă provocările de ordin lingvistic, literatura de specialitate atrage atenția asupra riscurilor psiho-emoționale sporite la care sunt expuși copiii migranți, în special cei refugiați, manifestate prin anxietate, stres post-traumatic și dificultăți de adaptare [25; 11]. Cu toate acestea, în Republica Moldova serviciile psihopedagogice rămân limitate ca acoperire, slab reglementate și neadaptate contextului intercultural. Datele de teren arată că majoritatea instituțiilor de învățământ nu dispun de consilieri psiho-

logici sau de personal instruit specific pentru lucrul cu elevii migranți și refugiați, iar lipsa unor instrumente validate pentru evaluarea psihoeducațională a copiilor alolingvi conduce la excluderea tăcută a acestora din procesele de sprijin educațional [22]. În plus, curriculumul național nu include în mod sistematic componente de educație interculturală sau de pedagogie adaptativă, iar cadrele didactice nu beneficiază de oportunități de formare continuă relevante pentru lucrul într-un mediu multicultural. Această lipsă de competențe profesionale este evidențiată frecvent în literatura de specialitate ca fiind una dintre cauzele excluderii indirecte a elevilor migranți în sistemele educaționale contemporane [1; 3]. Programele educaționale nonformale și extracurriculare pot constitui un vector semnificativ în facilitarea procesului de integrare socială și culturală a elevilor migranți, oferindu-le acestora spații alternative de învățare, socializare și afirmare identitară [24].

În Republica Moldova, inițiative precum „STEAM on Wheels”, centrele de învățare digitală sau spațiile educaționale sprijinite de UNICEF au avut un impact pozitiv în comunitățile afectate de migrația refugiaților, în special în rândul copiilor ucraineni [22, pp. 14-15]. Totuși, caracterul temporar și geografic restrâns al acestor intervenții, precum și lipsa unei articulări formale cu sistemul public de educație, limitează potențialul lor de a produce transformări sistemice. Conform datelor din raportul de evaluare a nevoilor migranților, peste 70% dintre respondenții refugiați au declarat că nu au acces la activități extracurriculare, semnalând astfel absența unui cadru comprehensiv de incluziune educațională [22]. De asemenea, lipsa unui mecanism instituționalizat de sprijin material pentru copiii migranți constituie un obstacol major în asigurarea accesului egal la educație. Cheltuieli esențiale, precum transportul școlar, rechizitele, uniforme sau participarea la activități extracurriculare, nu sunt acoperite prin scheme de sprijin dedicate, iar autoritățile publice locale nu dispun de resurse alocate specific pentru integrarea acestei categorii de elevi. În aceste condiții, politicile educaționale riscă să devină reactive, iar inegalitățile de șanse tind să se consolideze în mod sistemic [21].

O problemă structurală esențială identificată în cadrul cercetării o constituie lipsa unui mecanism de coordonare interinstituțională între actorii implicați în educația și integrarea copiilor migranți. Ministerul Educației și Cercetării, Inspectoratul

General pentru Migrație, autoritățile publice locale și partenerii de dezvoltare nu dispun de o platformă comună de lucru, de un set unificat de obiective și indicatori sau de instrumente standardizate de raportare și monitorizare. Această lipsă de coordonare este reflectată în literatura internațională prin conceptul de „*governance void*” – un vid de guvernare care afectează capacitatea sistemului educațional de a răspunde eficient provocărilor asociate migrației [18]. În consecință, multe dintre intervențiile educaționale destinate copiilor migranți rămân dependente de inițiativa locală sau de proiecte susținute prin finanțări externe, ceea ce perpetuează fragmentarea și accentuează disparitățile regionale în accesul la educație [21; 24].

Într-un sistem educațional care își propune să răspundă principiilor echității și incluziunii, mecanismele de monitorizare și evaluare nu trebuie percepute exclusiv ca instrumente tehnice de verificare, ci ca pârguri esențiale de responsabilizare instituțională și de ajustare a politicilor educaționale în funcție de dinamica realităților din teren [24; 21]. În cazul integrării educaționale a copiilor migranți, monitorizarea capătă un rol strategic, întrucât permite diagnosticarea timpurie a disfuncționalităților și orientarea intervențiilor în mod sustenabil, contextualizat și bazat pe dovezi [24; 21]. În pofida faptului că sistemul informațional pentru managementul educației a fost extins pentru a include date privind elevii refugiați, utilizarea acestor informații în procesele decizionale este, în practică, redusă. Instituțiile școlare nu dispun de mandate explicite, metodologii sau indicatori validați care să le permită evaluarea integrării școlare a copiilor migranți, iar colaborarea interinstituțională dintre autoritățile educaționale, Inspectoratul General pentru Migrație și administrațiile publice locale este sporadică și nesistematizată [9; 18]. Structurile raionale, deși teoretic responsabile de sprijinirea unităților școlare în implementarea politicilor educaționale, se confruntă cu limitări semnificative în ceea ce privește resursele umane, competențele specifice în domeniul migrației și existența unor protocoale de lucru interinstituționale. În lipsa unor linii directe clare, deciziile privind înmatricularea elevilor migranți, echivalarea studiilor sau asigurarea sprijinului lingvistic sunt adesea delegate informal directorilor de școală, ceea ce contribuie la variabilitatea și arbitraritatea practicilor [22, pp. 25–27].

Conform raportului de evaluare a nevoilor migranților, majoritatea direcțiilor raionale de învăță-

mânt nu colectează în mod sistematic date despre copiii migranți înscriși în școli, iar acolo unde o fac, datele nu sunt utilizate pentru analiză sau formularea de politici. În lipsa acestor informații, planificarea educațională locală rămâne reactivă, bazată pe percepții și presiuni ad-hoc, și nu pe date verificabile. Inspectoratele școlare teritoriale, deși responsabile teoretic de monitorizarea procesului educațional în teritoriu, nu au mandate sau metodologii clare pentru evaluarea incluziunii migranților în sistemul educațional. Vizitele de inspecție nu includ criterii privind accesul, adaptarea curriculară sau sprijinul lingvistic oferit elevilor migranți, iar rapoartele lor nu evidențiază situația acestei categorii. Mai mult, autoritățile publice locale, în special primăriile și direcțiile educației, nu sunt implicate în mod sistematic în monitorizarea progresului școlar al copiilor migranți [18]. O altă dimensiune esențială a monitorizării într-o abordare participativă este implicarea comunității și a organizațiilor locale. Deși în unele cazuri ONG-urile au oferit sprijin metodologic și resurse școlilor pentru includerea copiilor refugiați, aceste intervenții nu au fost însoțite de mecanisme de evaluare a impactului sau de parteneriate instituționalizate cu autoritățile de stat. De asemenea, părinții migranți sunt rar consultați în procesul de luare a deciziilor educaționale, iar școlile nu dispun de mecanisme de feedback incluzive sau multilingve care să permită implicarea acestora. În literatura de specialitate, participarea părinților este considerată un indicator critic pentru succesul programelor de incluziune [3; 24].

În contextul globalizării și al mobilității crescute, sistemele educaționale sunt chemate să răspundă unor realități sociale tot mai diverse, în care incluziunea nu mai poate fi tratată doar ca o problemă de acces, ci mai ales ca o chestiune de participare, adaptare și justiție educațională. Evaluarea participativă a devenit, în acest sens, un instrument strategic tot mai frecvent utilizat în politicile educaționale care vizează incluziunea grupurilor vulnerabile, în special a copiilor migranți. Această abordare se bazează pe ideea că beneficiarii procesului educațional – elevii, părinții, profesorii și comunitatea – trebuie implicați activ în toate etapele procesului de evaluare, nu doar ca surse de date, ci ca parteneri în definirea scopurilor, în interpretarea rezultatelor și în formularea direcțiilor de acțiune [24]. În Republica Moldova evaluarea participativă nu face încă parte din cultura instituțională a școlilor, în ciuda faptului că legislația în vigoare creează premise favorabile.

Codul Educației (nr. 152/2014) recunoaște participarea comunității școlare la luarea deciziilor, iar Legea privind transparența în procesul decizional (nr. 239/2008) impune consultarea publică în elaborarea politicilor locale. Cu toate acestea, aceste principii nu au fost transpuse într-un cadru metodologic aplicabil procesului de evaluare a incluziunii educaționale, în special în ceea ce privește grupurile de copii migranți. Autoevaluarea școlară, reglementată de metodologia MEC, rămâne centrată pe indicatori administrativi și nu prevede implicarea directă a beneficiarilor, mai ales a celor din medii vulnerabile.

Conform datelor din raportul de evaluare a nevoilor migranților [22], în cele 15 instituții analizate din regiunile Chișinău, Bălți și Cahul, doar două au raportat forme de consultare cu părinți migranți, iar participarea elevilor la procese de evaluare s-a limitat la acțiuni simbolice. Modelele de participare a elevilor și părinților la procesele de evaluare sunt slab formalizate sau absente în majoritatea școlilor. Inițiativele dezvoltate de ONG-uri, precum atelierele comunitare sau grupurile de feedback implementate în școli din Chișinău, Bălți și Cahul, demonstrează rezultate promițătoare, dar nu sunt parte a unui cadru metodologic național, ceea ce limitează transferabilitatea și sustenabilitatea acestora. În lipsa unor mecanisme structurale, participarea se reduce la inițiative locale sau proiecte pilot, fără continuitate și fără impact asupra politicilor școlare. Prin comparație, în alte sisteme educaționale europene, evaluarea participativă este integrată în evaluările instituționale și sprijinită prin metodologii naționale. De exemplu, în Germania și Suedia, școlile cu profil multicultural implică elevii și părinții migranți în consiliile consultative ale instituției, în procesul de planificare curriculară și în evaluarea serviciilor școlare prin platforme digitale de feedback și interviuri recurente [10], [18]. Aceste practici s-au dovedit eficiente în identificarea barierelor invizibile, în ajustarea intervențiilor educaționale și în creșterea gradului de apartenență și retenție școlară a elevilor. Pentru ca evaluarea participativă să devină o practică funcțională și sustenabilă în sistemul educațional din Republica Moldova, este necesară construirea unei arhitecturi metodologice care să răspundă atât principiilor internaționale privind incluziunea [24], cât și particularităților sociale și administrative ale sistemului educațional național. Această arhitectură ar trebui să fie articulată în jurul a cinci componente cheie (Tabelul nr. 1), fiecare cu rol esențial în garantarea

unei evaluări echitabile, relevante și aplicabile. Prima componentă vizează definirea unui set de indicatori de incluziune educațională, care să permită monitorizarea progresului și a calității integrării copiilor migranți în școli. Acești indicatori trebuie să includă atât variabile cantitative – precum rata de înscriere, frecvența școlară, performanța academică și retenția – cât și dimensiuni calitative, precum percepțiile elevilor privind mediul școlar, nivelul de acceptare resimțit, gradul de participare la activități extracurriculare sau satisfacția părinților în relația cu școala. În mod esențial, acești indicatori trebuie să fie dezagregați în funcție de statutul de migrație, limba vorbită, vârstă, gen și regiune, pentru a reflecta în mod fidel diferențele dintre grupuri și a evita generalizările simplificatoare.

A doua dimensiune importantă o constituie selecția și adaptarea instrumentelor participative utilizate în procesul de evaluare (Tabelul 1). Acestea trebuie să fie accesibile, cultural sensibile și relevante pentru contextul școlar din Republica Moldova. Se recomandă utilizarea de chestionare multilingve, interviuri ghidate cu elevii și părinții, grupuri de discuție facilitate, hărți de incluziune (în care elevii identifică spațiile în care se simt în siguranță și cele care le creează disconfort), metode vizuale precum photovoice (fotografii tematice comentate de copii) și jurnalul personal al elevului ca instrument de reflecție. Aceste metode permit exprimarea nuanțată a experienței educaționale, chiar și în condiții de competență lingvistică limitată. Cea de-a treia componentă presupune definirea clară a actorilor implicați în evaluare. Dincolo de cadrele didactice și personalul managerial, este esențială includerea elevilor, părinților migranți, reprezentanților autorităților publice locale și ai ONG-urilor cu experiență în educație și incluziune. Fiecare actor aduce o perspectivă distinctă asupra procesului educațional, iar agregarea acestor perspective este ceea ce conferă evaluării participative caracterul său transformator. La nivel instituțional, evaluarea participativă ar trebui integrată formal în ciclul anual de autoevaluare a școlilor, conform metodologiei Ministerului Educației și Cercetării. Această integrare ar implica elaborarea unui ghid metodologic național, însoțit de modele de instrumente validate, proceduri de aplicare și criterii de calitate. Rolul direcțiilor teritoriale ar fi de a oferi suport tehnic și formativ, iar responsabilitatea pentru colectarea și analizarea datelor ar trebui partajată între echipa managerială a școlii și consi-

**Tabelul nr. 1. Componentele arhitecturii participative pentru evaluarea incluziunii educaționale a copiilor migranți**

| Componentă                                   | Descriere adaptată contextului Republicii Moldova                                                                                                                                                |
|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Indicatori de incluziune educațională</b> | Combinarea datelor cantitative (ex.: înscriere, participare, progres) cu indicatori calitativi (ex. percepția elevilor, satisfacția părinților), dezagregați după migrație, limbă, gen, regiune. |
| <b>Instrumente participative</b>             | Chestionare multilingve, interviuri, grupuri de discuție, hărți de incluziune, metode vizuale (ex. photovoice), jurnale de reflecție.                                                            |
| <b>Actori implicați</b>                      | Elevi, părinți migranți, cadre didactice, directori, autorități locale și ONG-uri educaționale.                                                                                                  |
| <b>Cadru instituțional de implementare</b>   | Integrarea procesului participativ în autoevaluarea anuală a școlii, cu suport metodologic din partea MEC și a direcțiilor teritoriale.                                                          |
| <b>Formare profesională</b>                  | Instruire continuă în evaluare participativă, comunicare interculturală, leadership educațional pentru incluziune.                                                                               |

*Sursa: elaborat de autor, în baza datelor și literaturii de specialitate analizate.*

liile participative locale. Succesul oricărui model de evaluare participativă depinde de investiția în formarea profesională a cadrelor didactice, directorilor și altor actori educaționali. Este necesar ca temele de comunicare interculturală, leadership participativ, metode de evaluare calitativă și gestionarea diversității să fie integrate în oferta de dezvoltare profesională continuă a profesorilor. Instituțiile de formare, centrele metodice și universitățile pedagogice pot juca un rol strategic în diseminarea acestor competențe.

Această arhitectură nu presupune un efort excesiv din partea instituțiilor școlare, dar solicită o schimbare de paradigmă: de la o cultură a conformității, bazată pe raportare birocratică, către o cultură a reflecției colective, centrată pe vocea beneficiarilor și pe adaptarea permanentă la realitatea din teren. O astfel de abordare ar consolida nu doar incluziunea educațională a copiilor migranți, ci și capacitatea întregului sistem educațional de a deveni mai receptiv, mai democratic și mai rezilient în fața schimbărilor sociale [3], [24].

Într-un context educațional caracterizat prin instabilitate demografică, provocări sistemice și presiuni multiple asupra instituțiilor de învățământ, este esențial ca analiza intervențiilor educaționale să depășească nivelul descriptiv și să ofere o înțelegere strategică a capacităților, blocajelor și perspectivelor de dezvoltare. Analiza SWOT (Tabelul 2) răspunde acestei nevoi, oferind un cadru metodologic care permite evaluarea simultană a factorilor interni și externi ce influențează capacitatea sistemului educațional din Republica Moldova de a integra copiii migranți [4], [9], [21]. Mai jos este prezentată Analiza SWOT pentru educația migranților în Republica Moldova.

Această analiză evidențiază faptul că Republica Moldova dispune de un cadru instituțional și legal favorabil, dar care nu este suficient valorificat din cauza lipsei de coerență, capacitate instituțională și resurse dedicate. Inițiativele locale și pilot reprezintă puncte de plecare promițătoare, însă fără integrare sistemică și susținere metodologică, ele riscă să rămână izolate. Prin valorificarea oportunităților oferite de sprijinul internațional și prin introducerea de mecanisme participative, sistemul educațional poate deveni mai pregătit să răspundă nevoilor copiilor migranți într-un mod sustenabil și echitabil.

#### **Concluzii:**

Cercetarea a reliefat o serie de disfuncționalități sistemice care împiedică realizarea unei incluziuni educaționale depline a copiilor migranți în Republica Moldova. În ciuda unui cadru normativ care garantează accesul la educație [6], [19] și a existenței unor inițiative locale susținute de parteneri internaționali [22], intervențiile educaționale se dovedesc adesea fragmentare și insuficient ancorate în practici bazate pe evidențe [9], [13]. Lipsa unor politici lingvistice coerente, absența sprijinului psihopedagogic specializat și limitarea oportunităților extracurriculare reflectă o abordare predominant administrativă, care nu răspunde complexității nevoilor copiilor migranți [5], [17]. În plus, evaluarea și monitorizarea procesului de integrare educațională sunt slabe sau inexistente, ceea ce duce la o planificare educațională improvizată, lipsită de instrumente riguroase de analiză [16], [21]. Un alt aspect esențial este participarea redusă a părinților și elevilor migranți în procesele decizionale și evaluative, fapt care limitează validarea intervențiilor și reduce eficiența integrării sociale și educaționale [3], [20].



Tabelul nr. 2. Analiza SWOT – Educația migranților în Republica Moldova

| Puncte tari (Strengths)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Puncte slabe (Weaknesses)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>Cadrul legal național garantează accesul la educație pentru toți copiii, inclusiv migranți [6], [19].</li> <li>Existența unei infrastructuri instituționale (MEC, direcții teritoriale, SIME, etc) [22].</li> <li>Interes crescut din partea actorilor internaționali pentru sprijinirea incluziunii educaționale.</li> <li>Inițiative pilot reușite dezvoltate în parteneriat cu ONG-uri [22].</li> </ul>                                                                                                                                         | <ul style="list-style-type: none"> <li>Aplicare neuniformă a politicilor educaționale la nivel local, în lipsa unor proceduri standard și a unei monitorizări eficiente [9], [22].</li> <li>Lipsa de date dezagregate pe criterii de migrație, etnie, limbă și statut socio-economic în planificarea educațională [21], [16].</li> <li>Număr redus de profesori instruiți pentru lucrul cu elevii migranți sau pentru predarea limbii române ca limbă non-maternă [5], [22].</li> <li>Absența mecanismelor de evaluare participativă și implicare sistematică a părinților și elevilor migranți în procesul decizional [20].</li> </ul> |
| Oportunități (Opportunities)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Amenințări (Threats)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>Posibilitatea integrării evaluării participative în ciclul anual de autoevaluare școlară, în baza recomandărilor internaționale [24].</li> <li>Acces la fonduri internaționale pentru educație incluzivă (ex. fonduri UE, ONU, granturi pentru educație în situații de urgență) [26].</li> <li>Alinierea cu obiectivele Agendei 2030 (SDG 4 – educație de calitate, echitabilă și incluzivă pentru toți) [24].</li> <li>Dezvoltarea unor metodologii și ghiduri pentru integrarea lingvistică și interculturală în curriculum [1], [3].</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Continuarea migrației forțate (ex. criza din Ucraina) poate depăși capacitatea administrativă a sistemului educațional [12], [25].</li> <li>Percepții sociale negative asupra migranților pot afecta voința politică de a extinde programele de incluziune [18].</li> <li>Risc de dependență excesivă de finanțări externe, fără dezvoltarea unei infrastructuri sustenabile la nivel național [21].</li> <li>Inechitățile regionale persistente (urban/rural, nord/sud) pot adânci excluderea educațională a copiilor migranți vulnerabili [9], [22].</li> </ul>                                |

Sursa: Rezultatele cercetării, în baza datelor și literaturii de specialitate analizate.

#### Recomandări:

În vederea consolidării incluziunii educaționale a copiilor migranți în Republica Moldova, este necesară o abordare sistemică, ancorată în principii de echitate, participare și coerență interinstituțională. Pe baza constatărilor cercetării, se formulează următoarele recomandări strategice:

- Instituirea unui cadru metodologic național pentru evaluarea incluziunii educaționale.** Acest cadru ar trebui să includă seturi de indicatori relevanți, cantitativi și calitativi, precum: rata de înscriere și frecvență școlară a copiilor migranți, nivelul de progres academic, participarea la activități extracurriculare, percepțiile elevilor și părinților asupra integrării și calității educației. Indicatorii trebuie dezagregați în funcție de statutul de migrație, limba vorbită, sex, vârstă și regiune geografică, pentru a oferi o imagine fidelă a diversității situațiilor educaționale [21], [22], [24];
- Integrarea evaluării participative în ciclul anual de autoevaluare instituțională**

**a școlilor**, prin dezvoltarea unei metodologii naționale care să încurajeze implicarea elevilor și părinților migranți în procesele decizionale educaționale. Aceasta presupune elaborarea unor ghiduri practice, exemple de instrumente (ex. chestionare multilingve, interviuri, focus grupuri, metode vizuale) și formarea echipelor manageriale în facilitarea acestui proces [1], [3], [20];

- Consolidarea sistemului de colectare și analiză a datelor educaționale dezagregate**, prin extinderea capacităților platformei SIME și asigurarea interoperabilității între sistemele gestionate de MEC, Inspectoratul General pentru Migrație și direcțiile locale de educație. Aceste date ar trebui să fie utilizate nu doar pentru raportare, ci și pentru diagnoză, planificare strategică și alocare eficientă a resurselor [12], [16];
- Dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice și a personalului de sprijin**, cu accent pe competențele interculturale, predarea limbii române ca limbă

non-maternă, abordările sensibile la traume și evaluarea adaptată contextelor diverse. Instituțiile responsabile pentru formarea inițială și continuă – universitățile pedagogice, centrele metodice și MEC – ar trebui să elaboreze module specializate, să le includă în oferta standard de formare, dar și să încurajeze participarea tinerilor specialiști prin burse, mentorat și stagii în școli cu diversitate lingvistică și culturală [4], [5], [7];

**5. Alocarea de fonduri dedicate pentru incluziunea educațională a copiilor migranți**, prin bugetarea separată a următoarelor tipuri de cheltuieli: transport școlar, rechizite, traducerea materialelor didactice, servicii psihoeducaționale, activități extracurriculare și formare profesională. În acest sens, este recomandabilă crearea unui subprogram bugetar național în cadrul finanțării educației incluzive [14], [21];

**6. Crearea unui mecanism național de coordonare interinstituțională**, care să reunească reprezentanți ai MEC, Inspectoratului General pentru Migrație, autorităților publice locale și ai ONG-urilor cu expertiză în domeniul educației. Acesta ar trebui să aibă un mandat clar, să elaboreze planuri comune de acțiune și să asigure monitorizarea continuă a implementării măsurilor de incluziune [18], [26];

**7. Documentarea și scalarea bunelor practici** dezvoltate în regiunile-pilot (Chișinău, Bălți, Cahul) de către organizații precum People in Need, Keystone Moldova sau UNICEF, prin elaborarea unor studii de caz și

ghiduri de replicare. Aceste inițiative ar trebui sprijinite financiar și metodologic pentru a putea fi extinse la nivel național [22], [27];

**8. Promovarea unei culturi instituționale a responsabilității și reflecției colective**, care să înlocuiască abordarea birocratică bazată pe conformitate. Evaluarea participativă, adaptarea curriculară și dialogul școală-comunitate trebuie să devină instrumente constante de îmbunătățire a calității educației pentru toți [2], [6];

**9. Dezvoltarea unei strategii naționale pentru atragerea și susținerea cadrelor didactice** capabile să lucreze în contexte educaționale diverse. Această strategie ar trebui să abordeze, pe lângă formarea inițială și continuă, și măsuri concrete pentru motivarea alegerii carierei didactice (ex. stimulente financiare, promovarea profesiei în rândul tinerilor, condiții atractive de muncă), cu prioritate pentru zonele defavorizate sau cu o concentrare mare de copii migranți. Formarea de specialiști cu competențe lingvistice internaționale și sensibilitate interculturală trebuie susținută prin colaborări interinstituționale și investiții dedicate.

Implementarea acestor recomandări presupune angajament politic, alocare adecvată de resurse și o colaborare constantă între instituțiile statului, comunitățile locale și partenerii internaționali. Doar astfel se poate face trecerea de la soluții improvizate și fragmentare către o politică educațională coerentă, incluzivă și adaptată provocărilor actuale.

### REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Arnot M., & Pinson H. (2005). *The education of asylum-seeker and refugee children: A study of LEA and school values, policies and practices*. University of Cambridge.
2. Ball S. J. (1993). What is policy? Texts, trajectories and toolboxes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 13(2), 10–17. <https://doi.org/10.1080/0159630930130203>
3. Banks J. A. (2013). Approaches to multicultural curriculum reform. In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (8th ed., pp. 225–246). John Wiley & Sons.
4. Bocoș M., & Jucan D. (2019). *Politici educaționale și incluziune socială: premise, provocări și perspective*. Presa Universitară Clujeană.
5. Bulai A. (2018). *Educația interculturală în contextul migrației: o abordare critică*. Editura Lumen.
6. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. (2014). [https://mecc.gov.md/sites/default/files/codul\\_educatiei\\_republicii\\_moldova.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/codul_educatiei_republicii_moldova.pdf)

7. Cozma T. (Coord.). (2011). *Educația în societatea cunoașterii*. Iași: Editura Polirom.
8. Cucoș C. (2009). *Diversitate și educație interculturală* (Ed. a 2-a revizuită). Iași: Editura Polirom.
9. Duca I. (2020). *Incluziunea educațională în Republica Moldova: realități și perspective*. Chișinău: Editura CEP USM.
10. Dryden-Peterson S. (2011). *Refugee education: A global review*. UNHCR. <https://www.unhcr.org>
11. Dryden-Peterson S. (2016). Refugee education: The crossroads of globalization. *Educational Researcher*, 45(9), 473–482. <https://doi.org/10.3102/0013189X16683398>
12. General Inspectorate for Migration. (2024). *Statistici privind migrația și educația copiilor migranți*. Chișinău: Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova.
13. Gremalschi A. (2017). Educația incluzivă în școlile din Moldova – între ideal și realitate. În: *Revista Pedagogie Modernă*, (1), 55–66.
14. Guvernul Republicii Moldova. (2022). *Programul de gestionare a migrației, azilului și integrării străinilor 2022–2025*. Chișinău: Guvernul RM.
15. Hotărârea Guvernului nr. 115/2023 privind organizarea cursurilor gratuite de limba română pentru străini. (2023). <https://www.legis.md>
16. International Organization for Migration (IOM). (2021). *Migration Governance Indicators – Moldova*. <https://publications.iom.int>
17. International Organization for Migration (IOM). (2023). *DTM Moldova – Integration Assessment Report: Evaluarea condițiilor de integrare a migranților în Bălți și Cahul*. <https://dtm.iom.int>
18. Janta, B., & Harte, E. (2016). *Education of migrant children: Education policy responses across EU Member States*. RAND Europe. <https://www.rand.org>
19. Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova. (2011). *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 179–181 din 02.09.2011. <https://www.legis.md>
20. Mămăligă, N. (2021). Participarea elevilor și părinților în autoevaluarea școlară: între retorică și realitate. *Educația Plus*, (3), 84–92.
21. OECD. (2023). *PISA 2022 results – Volume I: The state of learning outcomes*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/pisa>
22. People in Need. (2024). *Needs assessment report – Cities and Regions for All (CR4A)*. PIN Moldova. <https://www.peopleinneed.net>
23. UNESCO. (2019). *Framework for the integration of migrant children in education systems*. <https://unesdoc.unesco.org>
24. UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report: Inclusion and education – All means all*. <https://www.unesco.org/reports/gem-report/2020/inclusion>
25. UNHCR. (2023). *Access to education for refugee children in Eastern Europe: A regional overview*. <https://www.unhcr.org>
26. UNICEF. (2022). *Inclusion of refugee and migrant children in education systems: Promising practices and challenges in Europe*. <https://www.unicef.org/eca>
27. UNICEF Moldova. (2022, 2023). *Inclusion through education reports*. <https://www.unicef.org/moldova>